

КРИЗА ОСВІТИ У ПАРАДИГМІ ДАРУ О. ПАНАРША

СТЕПАНЕНКО Сергій Володимирович, кандидат економічних наук, доцент кафедри політичної економії Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

НЕПОКУПНА Тетяна Андріївна, доцент, кандидат економічних наук, доцент кафедри політичної економії Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

У сучасних умовах становлення і розвитку економіки знань освіту як процес і результат створення і засвоєння індивідом систематизованих знань, умінь і навиків можна розглядати як особливий різновид духовного виробництва, сферу формування інтелектуального та соціального капіталу нації.

Сучасна трансформація вітчизняної системи освіти на поверхні виглядає як рух до інтеграції у міжнародне економічне середовище, намагання адаптувати сферу освіти до соціально-економічних і технологічних змін, спричинених глобалізаційними процесами. При глибшому аналізі така інтеграція відображає цивілізаційні перетворення в українському соціумі як на ментально-ідеальному, так і на побутово-реальному рівні.

У цьому зв'язку особливої актуальності набуває ідейно-філософське (теоретичне) осмислення проблем розвитку освітньої галузі, окреслення сутності трансформаційних процесів у сфері освіти, визначення їх мети, напрямів і траєкторії. Метою даної статті є теоретичний аналіз сучасного стану справ у вітчизняній освіті на основі методології дару та даріння, запропонованої російським філософом О. Панаріним у праці "Православна цивілізація у глобальному світі" [1].

Не секрет, що сучасний соціум наскрізь просякнутий прагматичними цінностями; мінові принципи дедалі глибше проникають у тіло суспільства, охоплюють, як вважалося донедавна, позаринкові, позаекономічні сфери. Відносини економічного контракту і обміну проростають у заповідні соціальні й моральні сфери. Не винятком у цьому ряду стала і система освіти, комерціалізація якої априорі впливає на свідомість споживачів освітніх послуг (учнів/студентів та їхніх батьків) щодо розуміння ними процесу навчання і оцінювання знань на кшталт: "хто платить, той і замовляє музику" або "оскільки я сплачую за навчання, то викладачі зобов'язані ставити мені оцінки і врешті видати атестат/диплом". Крім того, дія мінового принципу "ти мені - я тобі" у сфері освіти є "моральним" виправданням хабарництва і корупції, формує гедоністичне ставлення учня/студента до отримання освітніх послуг, переводить взаємодію "викладач-студент" з творчої основи на механічні рейки, де відбувається "відмова від самих понять соціального обов'язку, любові, співчуття, співучасті" [1].

Альтернативою міновому підходу О. Панарін називає парадигму дару і даріння. У цій концепції дар є архаїчним елементом, що наповнює змістом соціальні відносини, виступає синонімом людських зобов'язань - громадських і моральних. Відчуття обов'язку виникає тільки як відповідь на дар, під яким розуміємо "все те, що подарували нам наші батьки і прабатьки, що дароване нам нашим дитинством, нашою рідною землею, нашою культурою та історією" [1].

У цивілізації тотального мінового (еквівалентного) обміну поняття дару зникає, але разом з ним зникає й поняття соціальних і моральних зобов'язань ("я розрахувався, а, отже,

нікому не винен"). Зникає і дух творчості так необхідний для сучасного інформаційного соціуму.

Творча складова освіти. Навчання як даріння. Творча праця в будь-якій сфері, а тим паче у галузі освіти, має не меншу актуальність, ніж у науковій чи мистецькій царинах. Онтологія творчості тісно пов'язана з концепцією даріння. За висловом ученого, "творча особистість з точністю відтворює архаїчну парадигму даріння, коли вона і сама отримує натхнення задаром, за покликом згори і так само зобов'язується обдаровувати: дар, що надходить у розпорядження реципієнта, не сприймається ним як призначений для себе самого" [1].

Творча складова освіти характеризує обидва її основні процеси - викладання (діяльність учителя в процесі навчання) та учіння (засвоєння учнями знань, умінь і навичок). Ці процеси, переплетені воедино, взаємодоповнюють один одного, однак стають рутинно-монотонними без творчого начала. Творча робота вчителя, зорієнтована на створення ситуації успіху для кожного учня в процесі його навчання, є неможливою без постійного дарування ним для своїх вихованців не тільки власних знань, умінь і навичок, а й натхнення, піклування, любові... Тільки тоді його робота буде більш потрібною і плідною. Для своїх учнів такий учитель стає прикладом для наслідування, героєм спогадів і роздумів. Натомість, "учні, що тільки й стрічали на своєму шляху методично оснащених, але позбавлених Божої іскри наставників, ризикують так і не прилучитися по справжньому до таїн професії" - таїн, що не скоряються застигло-байдужій "міновій" свідомості [1].

Сучасне мінове суспільство, таким чином, відбиває у людей бажання і здатність дарувати: готовність людей обдаровувати світ плодами своєї старанності, таланту, натхнення співвідносна зі спроможністю світу віддарювати. Позбавлений здатності безкорисливого дару індивідуалістично-гедоністичний людський тип, озброєний "мораллю успіху" втрачає здатність забезпечити надійну роботу будь-яких суспільних інститутів. Такий тип людини, що, за словами філософа, постійно остерігається щось перевиконати, зробити понад норму, вкласти без зиску, зрештою не стільки працює, скільки шукає тих, хто у простоті своїй виконає справу за нього. Можна уявити, наскільки шкідливий такий тип людини у сфері освіти, де закладаються основи майбутнього людського капіталу нації.

Проблема інвестицій у людський потенціал. У певному сенсі, сфера освіти - це галузь, де здійснюються інвестиції у людський потенціал суспільства, що за сприятливих умов здатний перетворитися на капітал. "Інвестувати у певну справу, підприємство, інститут - значить авансувати свою довіру на деякий час наперед, любити світ, у якому перебуваєш, дарувати самому й очікувати дарунків" [1]. На це нездатний новий тип неврастенічного егоїста-прагматика. Учитель завжди віддає більше, ніж отримує. Справжній педагог ніколи не знає міри своїм дарам - він не рахує їх, а просто допомагає - поглядом, словом, вчинком. Сфера освіти - це галузь, де дивідендів учителю чи суспільству загалом доводиться чекати досить довго, тим дорогоціннішими вони є.

Сучасний бізнес не хоче інвестувати у сферу освіти, куди рентабельніше вкласти у металургію, видобуток вуглеводнів чи просто комерцію. Хоча для свого нащадка грошовиті та й менш заможні співгромадяни готові розщедритися на репетитора. Репетиторство є своєрідним тіншовим бізнесом учителя. Деякі спритники від педагогіки навіть свідомо занижують оцінки своїм учням з метою створення сприятливих умов для власного додаткового заробітку.

Ідучи за логікою мінової раціональності вчитель мав би суворо регламентувати свої дії щодо вихованця співмірно до власної оплати праці та/або можливості отримати дохід від його батьків. У такому випадку втрачає сенс "безперспективна" робота з талановитою, але незаможною молоддю, виховання "важких" підлітків, моральна підтримка закомплексованих шхованців, зусилля зі згуртування колективу, патріотичного, морально-етичного, істетичного виховання тощо. Ця інвестиція у людські душі, дитячі серця є неможливою без отовності дарувати себе, свій час, свої знання...

Чи не тому ми сьогодні маємо проблеми з виховання підростаючого покоління, що ніхто не хоче інвестувати у виховання Людини в дитині - ні педагоги, ні батьки. Для прагматика від сім'ї чи школи краще використати затрачений час на заробляння грошей, вирішення своїх проблем, а проблеми навчання і виховання "перекинути" на репетиторів і гувернерів.

Криза сім'ї як осередку "виробництва людини". Водночас, ще донедавна сім'я виступала первинною і найавторитетнішою освітньою установою, що заклала у юної неформованої особистості не тільки систему знань, практичних умінь, трудових навичок, а й формувала у неї систему цінностей, настанов, принципів поведінки і світосприйняття. Особливе значення сім'ї як осередку "виробництва людини", основи відтворення людського роду у біологічному, соціальному і духовному сенсі, провідної ланки у вихованні нового покоління, передачі йому досвіду і традицій, культури взаємин та економічної поведінки, ставлення до праці, поваги і піклування про старше покоління розуміли людські спільноти протягом тисячоліть.

Нині сім'я, що залишається чи не останнім bastіоном протистояння міновим домінантам, потроху здає свої позиції - з виродженням у свої девіантні форми, що нині уже розглядаються як норма - громадянський шлюб, неповні сім'ї, "шведські" сім'ї, одностатеві пари... Укладення шлюбу дедалі частіше розглядається як "вигідна оборудка", а вступ у сімейні стосунки - як тимчасова розвага, взаємовигідне спільне "проведення часу", коли "ніхто нікому нічого не винен".

Святість сімейних стосунків - взаємини дарування і віддаровування, жертвовність подружньої, материнської і батьківської, дочірньої і синівської любові - є незрозумілістю та дикістю для нової прагматичної людини. Цей новий антропологічний тип, що вочевидь позбавлений спонтанності, а кожен свою активність, усяку свою соціальну роль упереджує питанням: "а що і скільки я із цього матиму?", не бачить сенсу у народженні дітей, бо йому не зрозумілі мінові перспективи цих демографічних інвестицій. Його перша спроба полягала у тому, щоби перекласти батьківську ношу на тих, хто ще зберіг архаїчну здатність дарування - на представників "третього покоління" [1]. Але у міру того, як останні у свою чергу опановують міновий тип мислення, який не передбачає безкоштовного дарування, демографічно-соціальне виробництво стає для дедалі більшої кількості людей архаїчною сферою, що відходить від законів еквівалентного обміну, а, отже, стає обтяжливою і малоцікавою.

Констатуючи неухильне проникнення мінової доктрини у царину внутрішньосімейних стосунків, О. Панарін, як видається, небезпідставно убачав у таких трансформаціях революційні непередбачувані наслідки. "Чи збереже інститут сім'ї право називатися сім'єю, якщо всі його практики будуть просякнуті суто діловою етикою розрахунку і обміну? Чи дійсно можна без несподіваних драматичних наслідків замінити безкорисливу сімейну етику дару прагматикою мінової еквівалентності? ...Енергетика сімейного почуття - це та сама природа, таємниче космічне тепло, що не дає згаснути життю. Тож, чи можна це природне тепло повноцінно замінити системою економічного балансу, де колонки витрат і доходів протоколює холодна рука бухгалтера?" [1].

Сучасні суспільно-гуманітарні науки не в змозі вповні оцінити весь масштаб наслідків трансформації сім'ї, сімейних стосунків і сімейних цінностей. Проте вже новітні ознаки "еволюції" інституту сім'ї окреслюють основні напрями змін кількісно-якісного плану: від укладення до розірвання шлюбів, від народження малят до здійснення абортів, від виховання дітей до їх залишення, від плекання сімейного вогнища до абсолютизації кар'єрного зростання і доходів, від економічної залежності жінок до утримування ними чоловіків, врешті - від потреби органічної належності до сім'ї, родини, нації до самодостатності особи у найширшому розумінні цього слова. Окреслені напрями трансформації є виразним наслідком кризи дару у внутрішньосімейних стосунках та причиною подальшого поглиблення кризових проявів як у міжособистісних відносинах (самість, замкнутість,

депресивність як обездареність та обездуховленість), так і на рівні вторинних щодо сім' суспільних інститутів (економічних, політичних, соціальних).

Дезертирство у сфері освіти. Криза філософії дарування у суспільній свідомості тісно пов'язана з поняттям дезертирства, що його ввів О. Панарін для характеристики соціальноп самоусунення окремих верств від виконання традиційно притаманних їм функцій. Дослідю аналізує це явище на прикладі феміністичного руху та руху за емансипацію людей "третьо покоління" - пенсіонерів. Між цими двома категоріями людей існує певний паралелізм Фемінізм закликає жінку залишити трудове "поле бою" всередині родини і зайнятися більш цікавою і оплачуваною діяльністю або, принаймні, вимагати оплати за свої "сімейно-трудо послуги". Так само, ідея "моральної революції третього віку" містить у собі заклики до літніх людей приватизувати своє дозвілля у власних гедоністичних цілях, спрямувавши його на нові знайомства і враження, а не на "домашнє рабство" та "метушню з онуками". Відтак, сповідуючи подібну ідеологію, основні суб'єкти виховання особистості в дитині - батьки і батьки батьків - виявляються самоусуненими від виконання своєї провідної функції, проявляють соціальне дезертирство на сімейному фронті, воліючи перекласти відповідальність за формування нової Людини на педагогів ("хай в школі виховують, їм за це гроші платять").

Одна з проблем школи як освітньої інституції - у тому, що прагматичні цінності оволодівають свідомістю нового покоління вчителів, які закінчуючи педагогічні виші масово прямують у інші, більш прибуткові сфери професійної діяльності. Молода людина із "раціональною" свідомістю не хоче йти в освітню сферу, де "низькі зарплати, високі вимоги, суттєва відповідальність і примарні життєві перспективи". Всі державні заходи, на кшталт зобов'язання випускників вишу відпрацювати у сфері освіти визначений термін або відстрочки чоловікам-педагогам від призову у лави Збройних Сил України є штучними бар'єрами, які тимчасово утримують молодих учителів в освітній галузі. Досягнувши бажаного віку (орієнтовно 25 років) і "розплатившись по векселях" з державою, більшість молодих учителів без вагань кидає школу і з головою занурюється у бізнес, реалізуючи вже власні, а не нав'язані ззовні життєві інтереси. Що це, як не дезертирство з "поля бою"? Ті ж учителі-початківці, котрі залишаються у школі, переносять прагматичні цінності, отримані у виші, на свою професійну діяльність. Потрапляючи до такого педагога-"новатора", молода людина "інфікується" вірусом прагматизму і в подальшому дивиться на світ, виходячи з критерію корисності, тому чітко вираховує "коефіцієнт корисної дії" всіх своїх вчинків.

Проблема дезертирства у сфері освіти тісно пов'язана із державним фінансуванням цієї галузі. Керуючись принципом "як платять, так і працюємо", частина викладачів не обтяжує себе додатковими функціями, до яких їх зобов'язує професія, а працює за приказкою "я прокукуривав, а там, хоч і не розвидняйся". Інша частина педагогічних працівників, керуючись мотивом утримання родини, змушена шукати додаткового заробітку на стороні: в іншому навчальному закладі, в суміжній або зовсім далекій від педагогічної сфері діяльності, будь-де, де можна заробити зайву "живу копійку". Розтрачуючи свій фізичний та психологічний ресурс на інших роботах, викладач, по суті, вимушено дезертирує зі своєї основної професії: несучи навантаження, що в разі перевищує оптимальні можливості людської праці, він втрачає можливості дару щодо своїх підопічних.

Болонська система як прокрустове ложе вітчизняної вищої освіти. На наш погляд, болонську систему можна розглядати у контексті поширення механічно-прагматичного підходу на сферу освіти, завдання якого - перетворити молоду пристрасно-імпульсивну, афектно-емоційну, органічно-чутливу особистість, котра приходить у вищу школу, на "механічно розчленований безмежно податливий матеріал, що підкоряється адміністративно-управлінській "формулі" [1]. Болонська система позбавляє навчальний процес творчого начала через тестизацію, формалізацію взаємин у системі "викладач-студент". Праця викладача як "обліковця балів" і студента як "стахановця-формаліста" призводить до вихолощення людськості, втрати душевного контакту, позбавлення зацікавленості у предметі, приглушенні допитливості, деградації пізнавальних мотивів,

зрештою роботизації навчальної діяльності. Більш-менш тривала робота у такому режимі для усіх учасників навчального процесу становить загрозу фізичного виснаження, причому навіть не стільки від навантаження, скільки від рутинності й одноманітності виконуваних дій. Викладач, який опирається системі, намагаючись зацікавити, чуттєво "зарядити" студентську публіку, ризикує отримати також емоційно-нервове виснаження пробиваючись крізь стіну відчуженості й відстороненості слухацької аудиторії, яка націлена тільки на одне - "заробляння балів", а не на зворотній зв'язок з лектором.

Колишня (доболонська) система вітчизняної освіти, попри всі її недоліки, мала можливість суб'єкт-суб'єктної взаємодії між викладачем та студентом. Ставлення студента до навчання обумовлювалося якщо не святістю пізнання нового, то щонайменше існуванням немінової конкуренції між студентами за рівнем знань, дисципліною і старанністю. Попередня система вищої освіти принаймні не створювала додаткових перешкод для можливості обопільного обдаровування знаннями між викладачем і студентом, у певній мірі забезпечувала можливість розвитку етичних якостей особистості - патріотизму, моральних норм і цінностей. В умовах, коли оплата праці забезпечувала викладачу прийнятний рівень життя, він не мав нагальної потреби шукати додаткових джерел заробітку.

Запровадження болонської системи суттєво "обрізає" можливість виховного впливу на студента. За такого стану справ у системі вищої освіти втрачається можливість розвитку гармонійно розвиненої особистості, за найоптимальнішого сценарію мова може йти лише про формування обізнаного у вузькій галузі знань випускника, який, проте, не має жодних уявлень про правила поведінки, взаємини зі старшими, моральні принципи. Звідси - феномен амбітного ерудита-інтелектуала з нахабною і зухвалою поведінкою. І все це під гаслом "демократизації освіти", руху за розширення студентського самоврядування, коли студенти можуть диктувати умови, обирати викладачів (відсторонювати "незручних"), впливати на форми контролю педагогами навчального процесу тощо.

Ще одна проблема болонської системи - проблема вільного вибору студентами навчальних курсів, у результаті якого подеколи "поза бортом" навчального процесу залишаються фундаментальні суспільно-гуманітарні дисципліни - економічна теорія, політологія, соціологія та інші, знання яких забезпечує розуміння механізмів об'єктивних суспільних процесів. Без базових знань із суспільних дисциплін людина втрачає наукову основу світогляду, приречена сприймати події і явища навколишньої дійсності на побутово-профанному рівні. Людина-обиватель, носій "психології гвинтика" в особності своїй не є небезпечним явищем, проте масова деградація свідомості здатна породити "психологію натовпу". Це дає можливість владі маніпулювати свідомістю громадян, пропагувати і поширювати в масах "кишеньковий тип особистості".

Втрата суспільством здатності дарувати і віддаровувати призводить до окупації побутовим меркантильним мисленням усіх рівнів поведінки особистості - від сім'ї до економічної і політичної діяльності. Деградація мислення населення формує популістське сприйняття оточуючої дійсності, коли суспільство живе теперішнім і не цікавиться майбутнім. Принцип "хліба і видовищ" стає ключовим у політичному, соціальному, сімейному виборі. Незнання базових суспільних, зокрема економічних, законів формує порочне коло у системі відносин "народ - влада". Народ обирає не вождів, а гасла, не занурюючись у механізм виконання обіцянок, бо не розуміє ключових економічних процесів.

Таким чином, система освіти, запроваджена болонськими процесами, поглиблює прірву між виховним ідеалом та реаліями сучасного українського суспільства.

Сучасна держава як псевдодаритель. Загальновідомою є теза, що покликанням держави є максимізація не індивідуальної, а соціальної корисності, задоволення не індивідуальних, а соціальних потреб. Така роль держави в економічній системі передбачає реалізацію нею ряду функцій (напрямів діяльності), серед яких у контексті теми нас найбільше цікавить функція організації виробництва і надання суспільних благ, до числа яких певно мірою належить сфера освіти. При цьому, середня освіта більшою мірою відповідає характеристикам суспільного блага - невиключеність у споживанні і відсутність

конкуренції при доступі до блага. Ця відповідність зумовлена обов'язковістю отримання середньої освіти для дітей шкільного віку.

Вища освіта за умови державного фінансування залишається квазісуспільним благом, оскільки доступ до неї може бути обмежений тільки розумовими здібностями споживачів (абітурієнтів, студентів), тобто наявна конкуренція на основі знань.

Нам видається, що виробництво і надання державою освітніх послуг, наукових знань, тобто здобуття членами суспільства вищої освіти за державні кошти, здебільшого перебуває у межах концепції даріння О. Панаріна. Адже "виробництво знань" у цьому контексті передбачає визначення державою напрямів підготовки, спеціальностей, переліку дисциплін, що викладаються та їх програмного забезпечення, вимог до якісного складу викладачів тощо. У результаті держава як суб'єкт, котрий визначає стратегічні освітні орієнтири, вибудовує систему знань, долучення до якої сприяє формуванню дійсно комплексного наукового світогляду студентів - членів соціуму, впливає на поведінкові вектори носіїв знань.

Важливим тут виявляється і мультиплікативний ефект вищої освіти, адже сформована світоглядна філософія, в основу якої закладено даріння, проникає у всі інші сфери життєдіяльності соціуму через контакти, спілкування. Відбувається своєрідне розсіювання знань, умінь, морально-духовних цінностей, не затьмарених міновими, меркантильними обставинами. Звідси випливає, що ті, хто потрапляє до сфери спілкування з такими випускниками вишів виявляються непрямими споживачами цього специфічного суспільного блага - освіти, тобто є невиключеними у споживанні.

Важливим є й те, що за державного фінансування безпосередні споживачі освітніх послуг - студенти та їхні батьки не переймаються (у доброму розумінні слова) проблемою "де і як заробити гроші, щоб оплатити навчання", тому є вірогідність концентрації зусиль тих, хто здобуває освіту, саме на процесі навчання.

Водночас, посилення "ринкової" спрямованості у суспільному виробництві "підвішує у повітрі" не тільки систему освіти, а й науку, охорону здоров'я, культуру. Річ у тім, що лише окремі їх сегменти, здатні давати швидкий прибуток, мають сенс для людей, байдужих до позаекономічних імпульсів, поклику природної і культурної спонтанності (від незацікавленої допитливості до інтелектуальної гордовитості). Звідси - розгул аптечного бізнесу, шоубізу, особистих музеїв олігархів, що працюють на їх імідж, приватних "кишенькових" вишів, готових надати "якісні" освітні послуги будь-кому в обмін на фінансову винагороду... Натомість, величезна сфера, що тяжіє до загальнотеоретичних і фундаментальних знань, до гуманітарної та загальнокультурної підготовки, підпадає під підозру і позбавляється фінансування. Звідси - так поширені "невблаганні" секвестри, що стосуються освіти, науки, культури [1]. Культурно-духовна сфера за потурання держави стає ареною спекуляцій, коли численні благодійні фонди, з одного боку, є офіційним прикриттям для відмивання коштів, а з іншого - працюють на імідж їх засновника, який, як виявляється, також коштує грошей, адже його можна конвертувати у прибуток - в економічній сфері діяльності або у владу - в політичній царині.

Загалом можна констатувати, що сучасна держава чимдалі більше самоосувається від виконання високої ролі "мецената духовності", дезертирує зі сфери духовного виробництва. Руйнування статусу держави як дарителя можна відстежити за багатьма напрямками - від любювання олігархічних, а не суспільних інтересів при прийнятті управлінських рішень до знищення системи підтримки національної культури і науки... Вітчизняне мистецтво (від живопису до кінематографу), народні промисли, музейна та бібліотечна справа, книговидавництво - ось неповний перелік галузей, що формують духовний капітал нації, але нездатні ефективно функціонувати без державної законодавчої підтримки та фінансових вливань. Переведення культури на "ринкові" рейки, позбавлення її державної підтримки підштовхує одні її установи до тихого скону, а інші змушує скочуватися до рівня масового споживача і підлаштовуватися під обивательські смаки та уподобання. Унаслідок цього висока культура як колиска духовності, покликана долучати широкі верстви до надбань

видатних попередників, втрачає ознаки праведного поводири нації і вже сама скеровується убогодухою ордою, стає "попсовою" пародією на саму себе.

Заклади культури як позашкільні освітні установи за мовчання держави втрачають позицію за позицією у боротьбі з "більш конкурентними" бізнес-структурами, внаслідок чого у приватних колекціях осідають трофеї чорних археологів, безслідно зникають музейні експонати, знищуються історичні пам'ятки, передаються у приватні руки безцінні культурні об'єкти... У державі без національної ідеї з клептоманіакально-корупційною "елітою" та продажно-безпринципним натовпом головну вулицю столиці можна зробити вмістилищем бутіків, виселяти музеї з історичних споруд і прирікати їх на існування в коробко-скриньковому режимі у підсобних приміщеннях, забудовувати модерними будівлями місця національних святинь... Воістину дика перспектива!

Окреслені проблеми вітчизняної освіти не є такими, що стосуються лише цієї сфери діяльності. Втрата творчої складової людської праці, криза довіри, дезертирство як соціальний феномен, деградація сім'ї, занепад освітніх інститутів, втрата державою ролі "мецената духовності" - ці, на перший погляд, невиразні і порізнені потічки деградації підживлюють один одного, вливаються у незримі обшири суспільного світосприйняття та знаходять свій прояв у змінах ідеологічного, психологічного, діяльнісного та інституційного компонентів суспільної свідомості.

Освіта як галузь формування інтелектуального і соціального капіталу (нарівні з наукою і культурою) насправді є тим "оголеним нервом" суспільства, який надто чутливо реагує на кожний сторонній вплив сучасних адептів реформаторства і експериментаторства. Освіта є сферою діяльності, де парадигма дару і даріння виступає ключовою для осягнення її змісту і сенсу. Втрата освітою феномену дару, згасання взаємодії обдаровування-відцаровування між Учителем і Учнем має наслідком вульгаризацію таїнства пізнання світу у процесі спільної творчості, є свідченням занепаду високого і світлого в людині, відступництвом суспільства від уже досягнутих висот духу та інтелекту.

"Не рафінований представник постіндустріального духовного виробництва, а новий варвар, адепт "тілесних" практик - аж до розбою і проституції як "тілесного ремісництва" - активно займає сцену, витісняючи і носіїв християнської духовності, і носіїв світської культури просвітництва" [1]. Потіснити цього сучасного варвара здатна людина духовна - особистість, що несе світу дар спонтанної безкорисливої активності, невтомної вразливості і допитливості, співпереживання і співучасті. Для такої людини відносини взаємного дарування не є відносинами зобов'язання. Це - відносини доброї волі.

Сформульована О. Панаріним цілісна парадигма дару має глибоку основу у християнсько-православному вченні та світогляді. Тому формування людини духовної, на наш погляд, вкрай утруднене поза православною мораллю, християнсько-гуманістичними цінностями, що свідчить про необхідність об'єднання у цьому напрямі зусиль держави, суспільства і церкви.

Література.

1. Панарин А. Православная цивилизация в глобальном мире [Электронный ресурс] / Александр Панарин. - Режим доступа: http://www.patriotica.ru/religion/panarin_prav_.html

УДК 1(092):37:[328.16]

Стаття присвячена аналізу сучасного стану вітчизняної освіти у контексті концепції дару О. Панаріна. У роботі розглянуто проблеми творчості в освітній діяльності, інвестування в людський капітал, кризи сім'ї як освітнього інституту, дезертирства у сфері освіти; актуальні питання впровадження болонської системи у вищій освіті; осмислено роль держави у національній освітній політиці.

Статья посвящена анализу современного состояния отечественного образования в контексте концепции дара О. Панарина. В работе рассмотрены проблемы творчества в образовательной деятельности, инвестирования в человеческий капитал, кризиса семьи как образовательного института, дезертирства в сфере образования; актуальные вопросы внедрения болонской системы в высшем образовании; осмыслено роль государства в национальной образовательной политике.

Ключевые слова: Образование, духовность, творчество, дар, дарение, семья, дезертирство, кризис, болонская система, псевдодарение.

The article is devoted to the analysis of the modern condition of domestic education in the context of the gift concept of A. Panarin. In the work are considered the problems of creation in educational activity, investment in human capital, crisis of family as educational institute, desertion in the field of education, actual questions of implementation of Bologna system in high education; is interpreted the role of state in the national educational policy.

Keywords: Education, spiritallity, creativity, gift, donation, family, desertation, crysis, Bologna system, pseudodonation.

Надійшла до редколегії 10.01.2011 р.

© Степаненко С.В., Непокупна Т.А., 2011